

Atšķirība un identitāte: Luterāņu baznīca un latviešu identitāte

Fritz Traugott Kristbergs, B.A., M.A., M.Div., D.Min. (Prin.)

Referāts lasīts Latvijas Valsts Arhīva un PBLA konferencē:

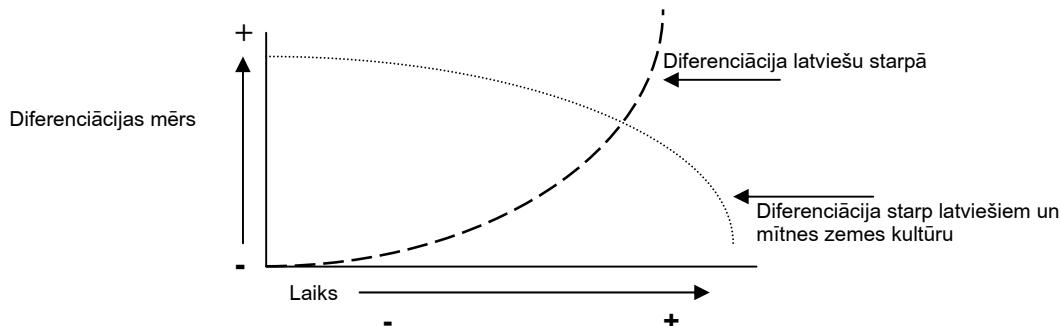
„Trimda, kultūra, nacionāla identitāte”,

2004. gada 30. septembris – 2. oktobris, Rīgā, Rīgas Latviešu Biedrībā

Latviešu luterāņu baznīca ir bijusi nozīmīga instance latviešu tautas pašapziņas veidošanā. Šis process vēsturē parādījās kā diferencēšana starp raksturīgu latviešu baznīcu un tās vācu izcelsmi. Diferenciācija starp latviešu un vācu baznīcu pieauga līdztekus ar diferenciācijas samazinājumu starp latviešu baznīcu un latviešu tautu. Pēc 2. Pasaules Kara, trimdas laikmetā, latviešu luterāņu baznīca turpināja savu vadošo lomu tautas kopības un identitātes uzturēšanā. Šajā kontekstā, baznīcas darbība tautā centās minimalizēt diferenciāciju (atšķirības) trimdas diasporā izkaisītā latviešu tautas vidē un arī uzturēt augstu diferenciācijas līmeni starp latviešiem un mītnes zemes dominanto kultūru. Baznīcas paštēls kā - *tēvzeme, māja, un cietoksnis*, veicināja diferenciācijas dinamiku.¹

Trimdas laikā notika nozīmīgas maiņas latviešu tautā un baznīcā. Garīdznieku aprindās notika strauja diferenciācija vecumā, dzimumā, izglītībā un kultūrā. Pārmaiņa no vīriešu dominētas uz sieviešu dominētu garīdzniecību prasījās pēc jauna garīdzniecības un baznīcas tēla. Asimilācijas process kas samazinājis diferenciāciju starp latviešu trimdiniekiem un mītnes zemes sabiedrību un kultūru ir arī palielinājis diferenciāciju starp dažādo zemju kulturās dzīvojošiem latviešiem.

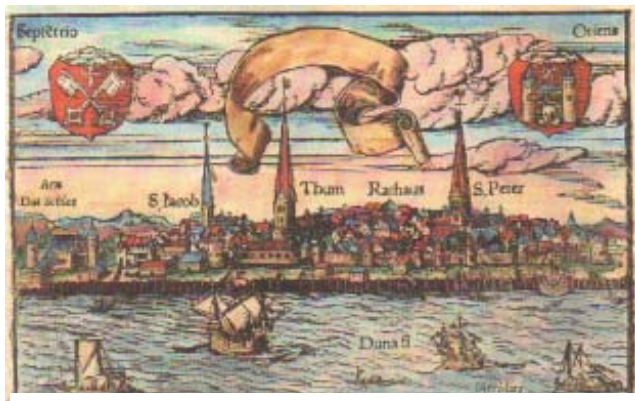
Šis analīzes socioloģijas teorija proponē, ka diferenciācijai starp latviešiem un mītnes zemes kultūram samazinoties, diferenciācija ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu (bijušo trimdinieku) starpā pieaug. Latviešu luterāņu baznīcas uzdevums trimdas sākumā bija minimalizēt starptautisku diferenciāciju un maksimalizēt diferenciāciju starp latviešu tautu un mītnes zemes kultūru. Tagad, teoloģisko mandātu un vietējās asimilācijas dēļ, luterāņu baznīcas uzdevums ir mainījies: tā nekalpo tikai latviešu tautas kopībai, bet arī vietējai draudzei, ar tās atšķirīgām vietējām kulturālām un valodas prasībām.

Latvijas luterāņu baznīcas attīstība varētu būt raksturota ar pieaugumu diferenciācijā starp latviešu elementiem un vācu kulturālās un eklesioloģiskās ietekmes un arī diferenciācijas samazinājumu starp latviešu luterāņu baznīcu un latviešu tautu. Luterāņu reformas kustība bija jau sasniegusi Rīgu 1521. gadā un 1524. gadā tika

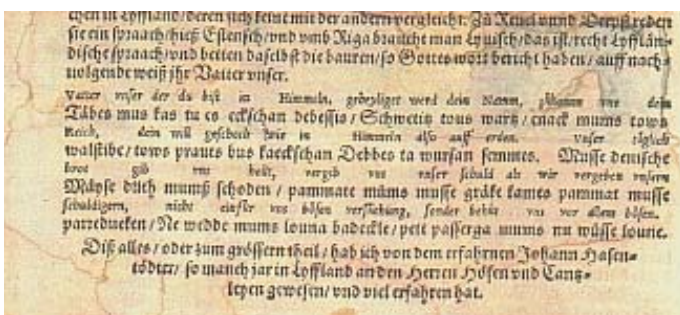
¹ Par diferenciāciju skati Niklas Luhman, *Social Systems*, trans. John Bednarz, Jr. with Dirk Baedeker. (Stanford University Press; Stanford, CA, 1995).

dibinātas draudzes, lai sludinātu latviešu valodā, un ne dominantā vācu valodā.² 1570. gadā Kurzemē bija jau trīs Vācijā izglītoti latviešu mācītāji.³ Reformācijas kustība arī radīja dziesmu grāmatas, lūgšanu un sprediķu grāmatas un citu literatūru, kas veidoja latviešu literatūras gramatiku un formas.⁴ Georga Manceļa sprediķu grāmata bija patiess ieskats latviešu kultūrā,⁵ Christoph Fürecker baznīcas himnu tulkojumi veidoja latviešu dzeju formas,⁶ un Ernesta Glikas Bībeles tulkojums bija viens no latviešu kultūras nozīmīgākām manifestācijām.⁷

Rīga 1548. gadā – vecākais Rīgas attēls atrodams Sebastian Münster *Cosmographia* (Basel, 1550). No prāv. Dr. F.T. Kristberga privātas kolekcijas.

Latviešu ietekme luterāņu baznīcā, ārpus dažām lielpilsētām, bija ierobežota tās saistību ar vācu muižniekiem, kā arī latviešu izcelsmes mācītāju trūkuma, un politiskās nestabilitātes dēļ 17. un 18. g.s.⁸ Šis stāvoklis radīja lielu diferenciāciju starp vācu dominēto luterāņu baznīcu un latviešu tautu.⁹ Tomēr daži mācītāji gan centās nostiprināt latviešu identitāti. Livonijas superintendents Johann Fischer un viņa dēls, Jacob Benjamin Fischer bija

Hasentöter vidzemnieku valodas Tēvzei (sauktā Lācija tēvzei) no S. Münster *Cosmographia* (Basel, 1550). Prāv. Dr. F.T. Kristberga privāta kolekcija.

Latvijas publiskās skolas dibinātāji.¹⁰ Mācītāja Georg Friedrich Stender (1717-1796) darbi bija pirmie pētījumi latviešu ortogrāfijā, gramatikā, semantikā, folklorā un stilā.¹¹

18. g.s. Brāļu draudžu kustība veidoja sistemisku diferenciāciju starp latviešu Brāļu draudzēm un vācu dominēto luterāņu baznīcu un sabiedrību. Lauku cilvēkam, piederība Brāļu draudzē bija sociālas emancipācijas,

² Par Reformāciju Latvijā skati Reinhard Wittram, "Die Reformation in Livland", *Baltische Kirchengeschichte: Beiträge zur Geschichte der Missionierung un der Reformation der evangelischen-lutherischen Landeskirchen und des Volkskirchentums in den baltischen Ländern*, ed. Reinhard Wittram (Göttingen: Vandrehoeck & Ruprecht, 1956).

³ Eberhard Treulieb, "Die Reformation in die kurlandischen Kirche unter Gotthard Kettler," Wittram, ed. *Baltische Kirchengeschichte*, 85.

⁴ Edgars Dunsdorfs un Arnolds Spekke, *Latvijas vēsture 1500-1600* (Stockholm: Daugava, 1964), 101.

⁵ Ernests Blese, *Latviešu literatūras vēsture* (Hanau, Germany; 1947), 65. ff.

⁶ Jānis Andrups un Vitauts Kalve, *Latvian Literature*, (Stockholm : Zelta Ābele, 1957), 62.

⁷ Edgars Dunsdorfs, *Latvijas vēsture 1600-1710*, (Uppsala: Daugava, 1962) 425.

⁸ Wilhelm Kahle, *Lutherische Begegnung im Ostseeraum* (Gutersloh: Gerd Mohn, 1982), 97,129-154.

⁹ Ludvigs Adamovičs, *Dzimtenes baznīcas vēsture* (Soest: Mantnieks un Ķiploks, 1947), 45-53.

¹⁰ Andrejs Johansons, *Latvijas kultūras vēsture 1710-1800* (Stockholm: Daugava, 1975) 134 ff.

¹¹ Johansons, *Latvijas kultūras vēsture, 1710-1800*, 207.

ekonomiskas labklājības un sociāla statusa zīmes.¹² Brāļu draudžu principi – autonomas draudzes, draudzes internā solidaritāte, egalitarianisms un pašiniciatīva veicināšana, u.c. – uzstādīja alternatīvu vācu dominētai sabiedrībai. Ka redzama sistēmas diferenciācijas zīme, Brāļu draudzes cēla savas pašas sanāksmes mājas un baznīcas, kuru celšana arī atspēkoja generalizāciju, ka zemnieki bija nespējīgi un ignoranti.¹³ Uzsverot indivīda ticības pārliecību un laju vadību dievkalpojumos, Brāļu draudzes attīstīja latviskās sabiedrības atziņu un tā veidoja latviešu nacionālo identitāti,¹⁴ un bija pirmā atzītā latviskā sociālā un nacionālistiskā kustība.¹⁵ Brāļu draudzes pirmkārt veidoja sistēmu diferenciāciju, dibinādamas alternatīvu baznīcu vācu dominētai luterāņu baznīcai. Brāļu draudzes turklāt veidoja latviešu zemniekā pašapziņas un pašspēju apziņu, kas apstiprināja latviešu sociālas šķiras un etniskas identitātes izjūtas. Tāda eklesioloģiska un socioloģiska sistēmu diferenciācija gatavoja ceļu Latvijas neatkarībai un autonomas latviešu luterāņu baznīcas dibināšanai.

Atmodas laikmets sevišķi neveicināja eklesiastiskas diferenciācijas tendences. Izglītoti atmodas vadītāji visumā nepiedalījās baznīcas dzīvē.¹⁶ Atmodas laikmeta kustību redzam kā kulturālu diferenciāciju, kuras mērķis bija nospraust skaidras robežas latviešu kulturālai identitātei, tā atšķirot to no dominantās vācu kultūras. Vācu dominance luterāņu baznīcā Latvijas rajonā bija arvien liela. 1905. gadā no 103 draudzēm Kurzemē tikai 35ās kalpoja latviešu mācītāji, un nevienai draudzei nebija tiesību mācītāju ievēlēt. Vidzemē 1882. gadā no 104 mācītājiem, 80 bija vācieši, 16 latvieši un 8 igauņi.¹⁷ Diferencijas procesa skatienā, 19. g.s. beigās luterāņu baznīcas administrācijas un sistēmu diferenciācija no vācu baznīcas bija minimāla, bet bija gan liela diferenciācija starp latviešu un vācu kultūru.

Luterāņu baznīca sevišķi cieta 1905. gada revolūcijā, jo tā bija identificēta ar vācu zemniekiem.¹⁸ Vācu vadītie baznīcas reformas centieni 1905. gadā Vidzemē un 1907. gadā Kurzemē neveica patiesas reformas, bet tikai apstiprināja baronu kontroli.¹⁹ 1916. gadā latviešu mācītāju konference St. Peterburgā atbalstīja sinodālisku baznīcas vadību ar ievēlētiem draudzes vadītājiem.²⁰ 1917. gadā provizionālā valdība Krievijā piešķīra latviešu luterāņu baznīcai tiesības nodibināt savu pašu konsistoriju, lai vadītu baznīcas dzīvi.²¹ Latvijas neatkarības laikam austot, organizāciska struktūra latviešu luterāņu baznīcas pilnīgai sistēmu un sociālu diferenciācijai no vācu luterāņu baznīcas bija sagatavota.

¹² Host Garve, *Konfession und Nationalität: ein Beitrag zum Verhältnis von Kirche und Gesellschaft in Livland um 19. Jahrhundert* (J.G. Herder-Institut: Margurg/Lahn, 1978), 251.

¹³ Guntram Philipp, *Die Wirksamkeit der herrnhuter Brüdergemeinde unter den Esten und Letten zeu Zeit der Bauernbefreiung* (Bohlau Verlag: Köln, 1974) 251.

¹⁴ Ludviks Adamovičs, "Latviešu brāļu draudze dzimtsbūšanas laikos," Edgars Ķiploks, red., *Raksti par Latvijas baznīcas vēsturi* (Lincoln, NB; LELBA, 1978), 92.

¹⁵ Philipp, *Die Wirksamkeit der herrnhuter Gemeinde*, 268.

¹⁶ Adamovičs, *Dzimtenes baznīcas vēsture*, 90. Skati arī Fredrich Scholz, „Die behandlung religiöser Fragen in der lettischen Literatur“, *Kirche im Osten*, nr. 21/22 (1978/1979), 34-62) un arī Arvids Ziedonis, Jr., *The Religious Philosophy of Jānis Rainis, Latvian Poet* (Waverly: Latvian National Publishers, 1968),

¹⁷ Arnolds Švābe, *Latvijas Vēsture 1800-1914* (Uppsala: Daugava, 1958), 370.

¹⁸ Wilhelm Neander, "Das Martyrium der baltischen Kirchen" in Wittram, ed., *Baltische Kirchengeschichte*, 300-301.

¹⁹ Švābe, *Latvijas Vēsture 1800-1914*, 668-669.

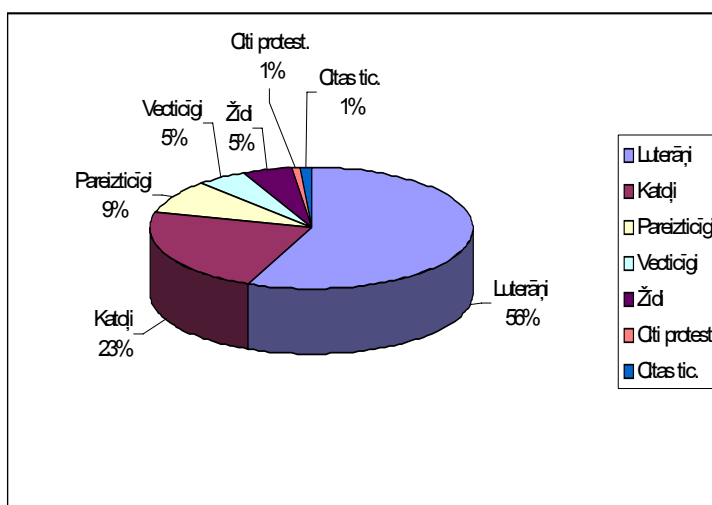
²⁰ Adolfs Šilde, *Latvijas Vēsture 1914-1940: valsts tapšana un suverēnā valsts* (Stockholm: Daugava, 1976), 181.

²¹ Šilde, *Latvijas Vēsture 1914-1940*, 182.

Neatkarīgās

Latvijas valdība atzina, ka luterāņu baznīca ir veidojusi tautas reliģiskas, morālas un sabiedriskas idejas un nostiprinājusi ģimenes dzīvi un sociāla struktūras.²² 1925. gadā, 57.2% Latvijas iedzīvotāju bija luterāņi; 1935. gadā 55.14% bija luterāņi. Latvijas brīvvalsts un autonomas Latvijas ev.-lut. baznīcas pirmajos gados bija liela politiska, socio-kulturāla un sistēmu

diferenciācija starp vācu un latviešu kultūru. Jaundibinātās tautas robežās bija maza diferenciācija starp Latvijas luterāņu baznīcu un latviešu nacionālo identitāti. Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāte tika nodibināta un sagatavoja latviešu mācītājus, lai kalpotu latviešu draudzēs. 1928. gadā Latvijas ev.-lut. baznīcā kalpoja 144 mācītāji; 1936. gadā šis skaits bija pieaudzis uz 228 mācītājiem. Augstais diferenciācijas mērs, kas trīs gadusimteņu vācu luterāņu dominācijā bija raksturojis attiecību starp mācītājiem un draudzēm, tagad pārvērtās zemā kulturālā diferenciācijā starp latviešu luterāņu mācītājiem un latviešu draudzēm. 1922. gadā Kārlis Irbe tika ievēlēts par Latvijas ev.-lut. Baznīcas bīskapu; un Latvijas ev.-lut. baznīcas administrācija bija tagad latviešu rokās. Pilnīga sistēmu- kulturāla diferenciācija starp vācu un latviešu luterāņu baznīcu bija panākta.

Archibīskaps Teodors Grünbergs

Latvijas neatkarības laikā, diferenciācija starp baznīcu un tautu/valsti kļuva mazāka un sasniedz zemāko punktu 1934. gadā, kad Ulmaņa valdība publicēja likumu, kas deva ev.-lut. baznīcas archibīskapam personīgi pārņemt tiesības paredzētas konsistorijai, sinodei un draudzēm.²³ Archibīskapa rīcība bija arī zem valsts kontroles, un vairākos gadījumos viņam bija valdības priekšā jāatkāpjas no saviem lēmumiem.²⁴ Šāda baznīcas integrācija valsts sistēmā minimalizēja baznīcas un valsts diferenciācijas un bija pretēja Brāļu draudzes demokratisks un autonomas baznīcas izpratni, kuru Latvijas ev.-lut. baznīca bija lielā mērā pieņēmusi.

Padomju Krievijas okupācija dzina daudzus latviešus trimdā, kas baznīcas dzīvē sākās ar archibīskapa Teodora Grünberga izceļošanu no Latvijas 1944. gada 10. oktobrī. Trimda veidoja

²² Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, nr. 4, 1934.

²³ Šilde, *Latvijas Vēsture 1914-1940*, 623-624.

²⁴ Šilde, *Latvijas Vēsture 1914-1940*, 634.

sistēmu diferenciaciju starp luterāņu baznīcu Latvijā un eksilo ev.-lut. baznīcu. Kaut gan okupācija un trimdas apstākļi veidoja ekstrēmu sistēmu diferenciaciju starp baznīcu trimdā un baznīcu Latvijā, trimdas baznīca arvien sevi uzskatīja par autentisko Latvijas ev.-lut. baznīcu līdz 1993. gadam, kad oficiāli mainīja savu nosaukumu uz „Latvijas ev.-lut. Baznīca ārpus Latvijas”. Vel līdz 1957. gadam, trimdas baznīcas oficiālā mācītāju sarakstā, mācītāji, kuri bija kalpojuši draudzēs Latvijā, arvien bija atzīmēti kā savas Latvijas draudzes mācītāji.²⁵

Archibīskaps prof. Dr.
Kārlis Kundziņš

Trimdas baznīcas galvenais uzdevums bija lai panāktu, kā archibīskaps Grünbergs teica, ka „mūsu mājas trimdā ir mūsu baznīca.”²⁶ Diferenciacijas process starp trimdas latviešiem un vietējās zemes kultūru iesākas jau DP nometnēs, kurās baznīca un citas latviešu organizācijas centās nodibināt latviešu sabiedrības struktūru un sistēmu, kuras atspoguļoja līdzīgas tēvzemē. Šīs sabiedrības sistēmas sapulcēja tautu un noteica tautas piederības robežas, tā diferencējot sevi no visām citām svešu kultūru ietekmēm. Trimdas sākumā bija mazs diferenciacijas

mērs starp latviešu sabiedrības sektoriem, un augsts diferenciacijas mērs starp latviešu trimdiniekiem un iezemiešu kultūrām.

Emigrācija no DP nometnēm, uz vairākām citām zemēm, draudēja latviešu eksilās tautas un baznīcas kopību. Kaut gan vairākas vietējās baznīcas atbalstīja latviešu emigrantu iecelošanu,²⁷ vairums sagaidīja, ka etniski luterāņu imigranti tiks asimilēti vietējās luterāņu draudzēs.²⁸

„There is likely to be permanent opposition to the establishment of enclaves of nostalgic ethnic groups in new countries, and it seems most likely that the process of selection and resettlement will create a diaspora which will, from the start, be impossible to serve and, in a short time, difficult to identify. At the moment the vitality of the Churches in Exile depends upon the inspiration of trusted leaders consecrated to their calling in freer days... upon the convenient ethnic grouping of refugees and upon outside help. The former will pass away, and resettlement will break up the grouping...The responsibility for the spiritual care of refugees resettled lies with the churches of the receiving countries...In countries where confession matches confession there should be no insuperable difficulties. Thus in

²⁵ *Latvijas Ev.-Lut. Baznīcas Kalendārs 1957. Gadam*, (Latvijas ev.-lut. Baznīcas Virsvalde, 1957), 121-136.

²⁶ Elmārs Ernsts Rozītis, „*Geschichte und Aufbau der Evangelisch-Lutherischen Kirche Lettlands im Exil*“ *Kirche im Osten*, 21-22(1978-1979), 64. Skati arī Paulis Urdze, „*Die evangelische-lutherische Kirche Lettlands ausserhalb der Heimat*“ *Acta Baltica*, 6 (1966), 129-156.

²⁷ Roland Elliott, „*Our duty toward displaced persons*”, *Christianity in Crisis*, 9, nr.8 (May, 1949), 58. Skati arī Stewart W. Herman, „*Lutheran Service to Refugees*”, *Lutheran Quarterly*, 2 (February, 1950), 3-16.

²⁸ Peter Wukash, „*Baltic Immigrants in Canada, 1947-1955*”, *Concordia Historical Institute Quarterly* 50, nr. 1(Spring, 1977), 4-22. Skati arī Mark Noll, „*Ethnic, American, or Lutheran? Dilemmas for a Historic Confession in the World*” *Lutheran Theological Seminary Bulletin*, (Winter, 1991), 17-38.

the United States it should be easy for an Estonian Lutheran to become American and remain Lutheran...²⁹

Skaidri redzams ir iezemiešu baznīcu centiens samazināt diferenciāciju starp latviešu imigrantiem un vietējās zemes baznīcu un kultūru, un nepieciešamība latviešu trimdiniekiem maksimalizēt šo diferenciāciju un minimalizēt diferenciāciju latviešu starpā.

Lai šo panāktu, latviešu ev.-lut baznīca trimdā lietoja trīs tēlus, kas raksturoja trimdas ev.-lut baznīcas uzdevumu un nozīmi latviskās identitātes saglabāšanai un kuri bija domāti uzturēt augsta mēra diferenciācijas starp latviešu trimdiniekiem un viņu mītnes zemes kultūru.³⁰ Šie tēli bija: *dzimtene*, *māja*, un *cietoksnis*. Norādīšu šeit tikai uz dažiem šo tēlu raksturīgiem piemēriem.

Gandrīz katrs latvietis, atstājot tēvzemi un ejot trimdā, paņēma kādu daļu no savas „dzimtenes” sev līdz, būtu tā kāda manta, vai pat sauja Latvijas zemes, daudzos gadījumos ņemta no pašu mājas sētas. Latvijas līdzņemto zemi glabāja un parasti kaisīja pāri trimdnieka kapvietai, lai svešumā miris, tomēr gulētu „dzimtenes” smiltis. Noraidot vietējo „zemi” un to atvietojo pat simboliski ar dzimtenes zemi, latviešu trimdinieki radīja ekstrēmu sistēmu diferenciāciju starp sevi un svešo zemi.³¹

Dzimtene arī bija Latvijas atdarinājums svešumā veidotās latviešu sabiedrības sistēmu formās. To viskodolīgāki izteica archibīskaps Teodors Grünbergs: „Latvija svešumā ir latviešu baznīca.”³²

„Atnesot sev līdzī savu valodu, tradīcijas, sadzīves kultūru un īpatnības, pirmā [trimdnieku] grupa apzināti centusies zudušās mājas pārstātīt svešumā. Mēs bieži esam runājuši par pašu izveidoto ‘*mazo Latviju*’. Mums pat ir pārmests, ka līdz ar to esam radījuši sev zināma veida garīgu geto...ka par katru cenu esam gribējuši novilkt robežu: mēs – un svešums.”³³

Baznīca arvien aicināja latviešu trimdiniekus ienākt svešumā veidotā *dzimtenē*. Šo aicinājumu izteica baznīcas dziesma, apvienojot *dzimtenes* un *mājas* tēlus:

„Bez dzimtenes, kurp lai es droši ietu?
Rod ceļinieks sev vienmēr mājas vietu,
Kur Dieva sliekšņi gaiši spīd.
Kaut durvis veļ tev svešas zemes mala,
Viens visur ir, kas mīlestību dala,
Kur Dieva sliekšņi gaiši spīd...”³⁴

Dzimtene eksila svešumā bija atrodama baznīcā³⁵ un ārpus šīs *dzimtenes*, dzīve nav iespējama. Diferenciācija no dzimtenes, pat trimdā izveidota dzimtene, nozīmē garīgu nāvi: „Neviens nav tik stiprs, ka varētu pastāvēt ārpus latviešu kopības.”³⁶

²⁹ Elfan Rees, “The Churches in Exile”, *Congregational Quarterly*, 27 (1949), 35-36.

³⁰ Šādi centieni raksturo „eksilu” tipu cilvēku/sabiedrību. Skati James Woelfel, “Indwelling and Exile: two types of religious and secular world-orientation,” *American Journal of Theology and Philosophy*, v.8 (Sept. 1987), 93-108. Skati arī Harold J. Abramson, „Migrants and Cultural Diversity: on ethnic religion and society,” *Social Compass*, 1 ((1979), 5-29.

³¹ Mary Douglas, *Purity and Danger: an analysis of the concepts of pollution and taboo*, (Routledge & Keegan Paul: London, 1966), 36.

³² Citēts Aleksandra Veinberga rakstā „Pārteritoriālā baznīca un tās archibīskaps” *Ceļa Biedrs*, (decembris, 1978), 147.

³³ Artūrs Voitkus, “Svešums un mājas,” *Ceļa Biedrs : mēnešraksts kristīgai dzīvei*, 6, nr. 216 (jūlijs-augusts, 1977), pielikums 1-2.

³⁴ Nikolajs Kalniņš, *Dziesmu Grāmata Latviešu Draudzēm Tēvzemē un Svešumā*, (Latvijas Ev.-Lut. Baznīca Trimdā, 1992), nr. 252.

³⁵ Alberts Ozols, “Mūsu dzimtene svešumā,” *Ej un dari! Sprediķi*, (New York, 1969), 103.

Māja bija tā vieta, kuras sliekšnis skaidri veidoja diferenciāciju starp latviešu vidi un iezemiešu svešumu.

„Bet viens ir skaidrs: ne šī ‘mazā Latvija’, ne svešums pats mums nekad nekļūs par mājām. Mēs gribam būt, un mēs būsim, lojāli pilsoņi tai zemei, kas mūs nestundā devusi patvērumu; mēs izpildīsim tās likumus, mēs pakļausimies tās parašām, par cik tas nepieciešams, lai neapvainotu tos, kas mums atvēruši savas durvis, - bet tas arī būs viss. Mājas mums būs aiz mūsu istabas sliekšņa...”³⁷

Trimdas sākuma gados, vairākas latviešu baznīcas bija *mājvietas* citām latviešu sabiedrības organizācijām, un daudzas latviešu papildu skolas sāka savu darbību baznīcas telpās.³⁸

Baznīca arī bija *cietoksnis* pret asimilācijas uzbrukumiem: „Stiprākais latviešu cietoksnis – gan tēvu zemē Latvijā, gan svešumā – šinīs dienās ir mūsu baznīca. Un piederība pie mūsu draudzēm...latviešu – garīgā kopībā, ir pats nozīmīgākais noteikums mūsu tautas pastāvēšanai...”³⁹ Baznīcas uzdevums arī bija „sargāt sevi pret visiem jauninājumiem un ‘amerikanismiem’ dievkalpojumā un liturģijā.”⁴⁰ Baznīca bija pirmā aizsardzības līnija pret asimilācijas draudiem un baznīcas vadība vēl 70’os gados varēja deklarēt, ka „asimilācija ir apstājusies pie latviešu dievnama durvīm.”⁴¹

Asimilācijas galvenā iezīme bija svešvalodas ienākšana latviešu sabiedrības un māju dzīvē. Baznīca uzskatīja kā Dieva doto pienākumu mācīt latviešu valodu, lai varētu sargāt savu identitāti svešumā.

„Bez šaubām, tas ir baznīcas primārais uzdevums. Bet nav arī noliedzams fakts, ka tā nav nejaušība, ka esam latvieši...ka Baltās jūras krastā dzīvo latviešu tauta ar savu valodu un savu īpatno kultūru. Tā nav nejaušība; tā ir bijusi Dieva-Radītāja griba...un tas mums kā baznīcai un Dieva gribas paudējai ir jāapliecina citu tautu piederīgiem, jāatgādina mums pašiem...un jā māca mūsu bērniem.”⁴²

Trimdas baznīcas pašizpratnē kā *cietoksnis*, kas sargāja latvietību pret asimilācijas briesmām pieņēma, ka nav nekādas diferenciācijas starp latviešu baznīcu un latviešu identitāti: „kļūdas tie, kuŗi domā, ka dievvārdus var klausīties katrā saprotamā svešā valodā.”⁴³

Baznīcas centieni radīt *dzimteni, māju, un cietoksni* eksila svešumā gan apturēja mazliet asimilācijas tendences, sevišķi otrās-paaudzes asimilāciju.⁴⁴ Tomēr, latviešu valodas zināšana ir samazinājusies sekojošās paaudzēs⁴⁵ un latviešu papildskolām ir

³⁶ Pēteris Eglītis, “Latviešu mācītāji kā tautas atmodas kustības veicinātāji,” *Latvijas Ev.-Lut. Baznīcas Kalendārs*, (1970), 59.

³⁷ Artūrs Voitkus, “Svešums un mājas”, 1.

³⁸ Zinta Sanders, “Latvian education in the United States: antecedents and development of supplementary schools” *The Journal of Ethnic Studies*, v.7, nr. 1 (Spring, 1979) 34-36.

³⁹ Arnolds Lūsis, “Kaut arī Viņš vilcinās” *Latvijas ev.-lut. Baznīcas gada grāmata un calendars 1976. gadam*, (Minneapolis, 1976), 4.

⁴⁰ Alfrēds Skrodēlis, “Pārskats par baznīcas darbu Kanadā”, *Latvijas Ev.-Lut. baznīcas kalendārs 1951. gadam*, (Esslingen: 1951), 51.

⁴¹ Veinbergs, “Pārteritoriālā baznīca un tās archibīskaps,” 147.

⁴² Artūrs Voitkus, “Arch. A. Lūša 70. gadu dienā,” *Kristus Uguns*, (LELBA, 1994), 94.

⁴³ Eglītis, “Latviešu mācītāji kā tautas atmodas kustības veicinātāji,” 58.

⁴⁴ M. Ann Walko, *Rejecting the Second-Generation Hypothesis: Maintaining Estonian Ethnic Identity in Lakewood, New Jersey*, (New York: AMS Press, 1989), 147. Arī skati Solveiga Miežitis, “Ethnic Identity Development: a comparative study of active and non-active second generation youth in the Latvian community,” *Journal of Baltic Studies*, v.21 (Fall, 1990), 259-288.

⁴⁵ Ilze V. Kalniņš and Juris Dreifelds, “Patterns of ancestral language knowledge and use among Estonians, Latvians and Lithuanians in Canada,” *Journal of Baltic Studies*, v.21 (Fall, 1990), 193-199.

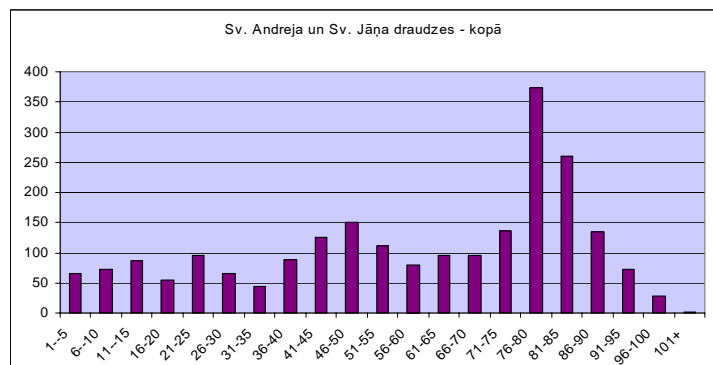
bijuši mazi panākumi mācot latviešu valodu divkultūru ģimeņu bērniem.⁴⁶ Šis stāvoklis ir radījis sistēmu diferenciāciju starp latviski runājošiem un latviski nerunājošiem, kuri nāk no latviešu ģimenēm vai divkultūru ģimenēm (ar vienu latviešu izcelsmes vecāku) kuras dominantā mājas sarunas valoda nav latviešu valoda. Svešvalodas ietekme ir arī bijusi salīdzināta lipīgai slimībai, kas apdraud tautas eksistenci un pret kuras karantīna ir nepieciešama.⁴⁷ Tas rāda ekstrēmu diferenciāciju starp latviešu izcelsmes un latviešu runātāju grupām plašākā latviešu sabiedrībā.⁴⁸

Viena asimilācijas iezīme ir divkultūru laulības. No 1985. līdz pagājušam gadam, gandrīz 2/3 visas laulības LELBA (Latvijas Ev.-Lut. Baznīca Amerikā) bija ar divkultūru pāriem. Divkultūru ģimeņu kristīto bērnu procents atspoguļo šo laulību procentu.⁴⁹ Ņemot vērā šīs nenovēršamas un pierādāmās tendences, vairākas latviešu ev.-lut. draudzes notur savus dievkalpojumus daļēji iezemnieku valodā, vai arī piedāvā atsevišķus dievkalpojumus svešvalodā. No anekdotālām norādēm varam secināt, ka vairums amata darbi (laulības, bēres, utt.) latviešu draudzēs tagad ir vadīti pilnīgi vai daļēji iezemnieku valodā.⁵⁰ Patlaban, LELBāL (Latvijas ev.-lut. Baznīca ārpus Latvijas) draudzes darbojas deviņās valodās, lai izpildītu savu uzdevumu sludināt Dieva vārdus ārpus Latvijas dzīvojošiem latviešiem.

Paaudžu un kulturāla diferenciācija arī parādījās starp baznīcas garīdzniekiem un draudzēm. Trimdā ieejot, Latvijas ev.-lut. garīdznieki bija kulturāli homogēna 150 vīriešu grupa, kuras caurmēra vecums 1955.

gadā bija 51.25 gadi. Pirmā sieviete trimdas latviešu ev.-lut. baznīca tika ordinēta 1974. gadā. 2004. gada Gadagrāmātā, LELBāL (Latvijas ev.-lut. Baznīca ārpus Latvijas) garīdznieku sarakstā trešdaļa garīdznieku ir sievietes. Arī jaunākās paaudzes garīdznieki ir ieguvuši savu augstāko izglītību dažādu konfesiju

un sekulāros teoloģijas semināros un augstskolās. Paaudžu maiņa arī ir bijusi liela; no 84 ordinētiem mācītājiem LELBāL sarakstā, 47 ir dzimuši pēc 1945. gada. Šī paaudžu maiņa nav pilnīgi redzama draudžu locekļu demogrāfijā, kur vecākās paaudzes (vairums pirmās trimdinieku paaudzes) locekļi konstatē arvien lielu procentu locekļu skaitu. Kā

⁴⁶ Ilze A. Miežītis-Matiss, "Changing profiles of Latvian school students: a fifteen-year follow-up," *Journal of Baltic Studies*, v.21 (Fall, 1990), 2-7-208.

⁴⁷ Māra Soikāne-Trapāne, "Aizlūgums par latviešu latviešu valodu," *Latvija Amerikā*, 1989. g. 25. novembrī, 4.

⁴⁸ Mary Douglas, *Purity and Danger: an analysis of the concepts of pollution and taboo*, 3. ff.

⁴⁹ Nav statistiku par divkultūru kristībām LELBA, bet ka norādījumu uz vispārējās tendences varam ņemt Sv. Jāņa draudzes Toronto (1,100 locekļi) pārskatu, kas rāda, ka no 1985.- 2003. gadam, 59% kristīti bērni ir no divkultūru ģimenēm.

⁵⁰ Statistika par svešvalodu lietošanu latviešu ev.-lut. draudzēs ārpus Latvijas tiek tagad savākta manā vadītā projektā, ko atbalsta Thrivent Financial Services, un kuŗa dati būs gatavi tikai 2004. gada beigās un būs pielikums šim referātam.

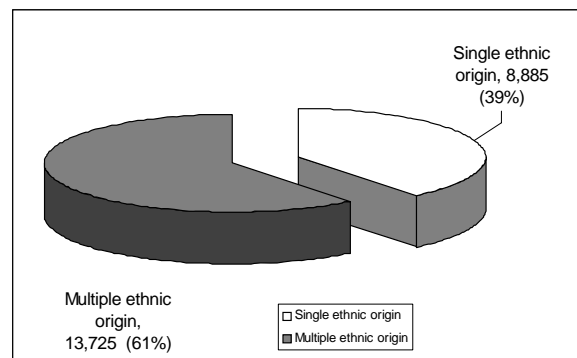
piemēru, ja apvienojam Toronto Sv. Andreja un Sv. Jāņa draudzes skaitļus, lai dabūtu lielāku demogrāfisku profilu, redzam, ka apmēram 1/3 draudzes locekļu ir vecāki par 70 gadiem. Kopskatā, LELBāl garīdznieku demogrāfiskā profila maiņa no vīriešu dominētu uz 1/3 sieviešu, no pirmtrimdnieku uz pēckara paaudzi, no kulturāli homogēnas uz kulturālu/teoloģisku dažādību ir uzstādījusi diferencijas izaicinājumu par ārpus Latvijas ev.-lut baznīcas sevis-reprodukcijas spējām un latvietības kopīgās identitātes uzturēšanu.⁵¹

Trimdas posmu iesākot, Latvijas ev.-lut. baznīca bija izkaisītās tautas kopības uzturētāja. Diferenciācijas mērs latviešu starpā bija mazs, bet diferenciācijas mērs starp latviešiem un iezemnieku kultūru bija liels. Tagad, asimilācijas process ir samazinājis diferenciāciju starp dažādās zemēs dzīvojošiem latviešiem un to zemju kultūru un etosu. Atbildot uz asimilācijas realitātēm, daudzas draudzes ir pieņēmušas vietējās zemes valodu un liturģisku praksi, tā radot sistēmu diferenciāciju starp latviešu ev.-lut. draudzēm. Kā piemērs: latviešu ev.-lut dievkalpojums Brazīlijā vadīts lielā mērā portugāļu valodā, būtu nesaprotams Zviedrijas latviešu ev.-lut. draudzes loceklim. Divkultūru pāru laulības angļu valodā Toronto Sv. Jāņa draudzē būtu lingvistiski un liturģiski savādākas nekā laulības latviešu ev.-lut. draudzē Vācijā.

Nepieciešamība kalpot vietējās zemes asimilētai latviešu sabiedrībai un vajadzība izpildīt savu luterāņu izpratnes teoloģisko mandātu sludināt Dieva vārdu draudzei saprotamā valodā, ir licis Latvijas ev.-lut. baznīcu ārpus Latvijas pozīcijā, kurā tās tautas vienojoši elementi vairs nav tik stipri, un ārzemēs dzīvojošu latviešu kulturālās, sociālās, politiskās un teoloģiskās atšķirības ir kļuvušas nozīmīgākas baznīcas dzīves veidošanā.

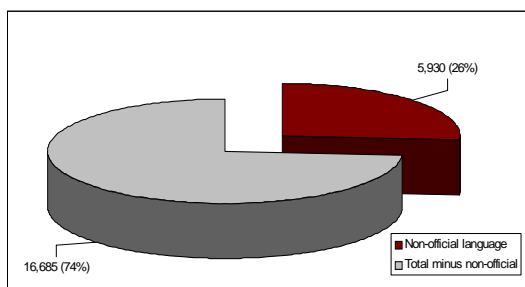
Kur trimdas baznīca centās minimalizēt diferenciācijas savu izkaisīto draudžu starpā, tagad, lai labāk kalpotu un veicinātu vietējās latviešu draudzes dzīvi, varētu argumentēt, ka baznīcai ir reizēm jāpieņem – pat jāveicina – diferenciācijas pieaugums.

Nākotnes prognoze baznīcas un latviešu ārzemēs dzīvojošai tautas dzīvei ir pilna grūtību un jaunu izaicinājumu. Ja ņemam Kanādu kā piemēru, tad redzam, ka Kanādas 2001. gada census⁵² rāda, ka no 22,615 iedzīvotājiem, kuri sevi identificēja kā „latvieši,” 8,885 (39%) skaita sevi kā tikai vienas etniskas grupas piederīgos, bet 13,725 (61%) sevi skaita kā piederīgus arī citai etniskai grupai. Nav tad pārsteigums redzēt, ka latviešu valodas lietošana mājās (“language most often spoken at home”) census kategorija starp statistiku latviešiem (“single ethnic” un “multiple ethnic”) parāda, ka savās mājās latviešu valodu runā tikai 26% no visiem, kas sevi identificē kā “latviešus.” Šajā statistikā “non-official language” Latviešu valoda ir primāra, bet tur arī ieskaitītas visas citas

⁵¹ “In order to reproduce itself, any society must ensure that the next generation knows the language of the community and, more than its language, the rules for engaging in the most fundamental aspects of speech.” Richard Fenn, *The Death of Herod: an essay in the sociology of religion*, (Cambridge University Press: Cambridge, 1992), 182.

⁵² Kanādas 2001 gada census datus var apskatīt mājas lapā www.12statscan.ca

Kanadā “non-official” (tas ir, citas nekā angļu vai franču) valodas. Ieskaitīti būtu tie daži “latvieši”, kuriem mājas valoda varētu būt krievu, vācu, zviedru, utt.

Šie skaitļi norāda uz nenoliedzamu faktu, ka latviešu tautai un baznīcai būs savs tradicionālais identitātes pamats radikāli jāmaina. Latviešu ev.-lut. baznīcai būs arī jāatzīst, ka uzdevums sludināt Dieva

vārdu vietējai, pārmainītai latviešu sabiedrībai nozīmēs vairot teoloģiskas, liturģiskas, lingvistiskas un arī socio-politiskas diferenciācijas visā ārpus Latvijas ev.-lut. latviešu draudžu vidū.

*Latvijas Ev.-Lut. Baznīcas ārpus Latvijas
Baznīcas Virsvaldes plenārsēde, Annabergā, Vācijā
2004. gada maijā
(vidū pirmā rindā archibīskaps Elmārs Ernsts Rozītis)*